

RENATA PISKOVÁ

Z historie jihlavského muzea (1892—1945)

Kapitola 1

PODMÍNKY K ZALOŽENÍ MUZEA V JIHLAVĚ

Devadesátá léta 19. století jsou desetiletím, ve kterém zaznamenáváme nebývalý rozvoj muzejnictví v českých zemích. Jednalo se především o vlastivědná muzea regionálního zaměření. Motivů k jejich zakládání se nám v tomto období naskýtá několik.

Byl to zejména nabývalý rozvoj politického, národního a tedy i kulturního života. Z deprese po krizi v 70. letech vyrůstala neustále sílící tendence k monopolnímu kapitalismu. Pro tuto dobu je charakteristický nebývalý rozvoj výrobních sil, nových výrobních metod, což se také projevuje v průmyslové výrobě českých zemí, které během 80. a 90. let získaly vedoucí postavení v habsburské monarchii. Tímto nebývalým hospodářským rozvojem sílily pozice českých kapitalistů, příslušníků české buržoazie. Odrazem těchto tendencí byla také česká politika. Vstup českých politiků do vládní většiny byl završením cesty české buržoazie do tábora vládnoucích tříd v Rakousku. Sílící postavení se snažila česká buržoazie všemi možnými prostředky prezentovat veřejnosti. S tímto podtextem byly uskutečňovány dvě závažné společenské akce — Jubilejní výstava v r. 1891 a Národopisná výstava v r. 1895. Výstavy byly nejen dokladem rozmachu průmyslové a zemědělské výroby, ale byly i podnětem k probuzení zájmů o hodnoty, které byly dříve často přehlíženy, o muzejní hodnoty. Obě výstavy byly impulsem sběratelskému a vystavovatelskému úsilí v jednotlivých krajích. Odtud byl jen krok k založení řady převážně městských muzeí.

Také v průmyslově se rozvíjející německé Jihlavě můžeme sledovat výrazně rostoucí politickou a kulturní aktivitu české menšiny, jejíž počet, třebaže v 80. až 90. letech tvořila 17—19 % obyvatelstva, měl vzestupnou tendenci.¹ Byla to zejména zásluha MUDr. Leopolda Fritze², jenž od r. 1836 aktivně vystupoval jako buditel jihlavských Čechů. Zasloužil se o vznik různých institucí, jako byla česká gymnaziální knihovna v r. 1849, první český spolek Jihlavská Beseda

r. 1871 nebo založení prvního českého politického listu v Jihlavě „Pokrok“. Na kulturní rozvoj českého obyvatelstva v Jihlavě mělo nebyvalý vliv otevření českého Musilova knihkupectví v r. 1871 a otevření první české matiční školy v Křížové ulici v lednu 1882. Další z českých vzdělávacích institucí představovala Veřejná česká obecní škola v Jihlavě, jež byla v lednu 1890 povolena zemskou školní radou a ještě téhož roku postupně otevřena.

Tento rozmach českého veřejného života byl s nevraživostí sledován německou buržoazií, která tímto cítila nebezpečí ohrožení svých hospodářských a kulturních pozic v českých zemích. Konflikty obou národností se tímto prohlubovaly. Z rámce tohoto dobového kvasu společenského vývoje nevybočuje dění v jihlavském regionu. I zde proti sobě stojí na jedné straně vzrůstající se české obyvatelstvo a na druhé straně ostrážitě hájící své pozice regionu, v tzv. „Iglauer Sprachinselu“ německá většina.

Na vlnu zakládání českých muzeí, jež byla bezprostředním důsledkem výstavního ruchu v 90. letech, odpovídala německá buržoazie obdobně. Hybným momentem zakládání německých muzeí byla ochrana společenských pozic německé buržoazie. To byla také jedna z hlavních příčin, které vedly k založení muzea v Jihlavě. Snahy o jeho založení se datují do 80. let minulého století, do doby, kdy v Jihlavě je aktivně činných již několik českých kulturních podniků. Oficiálně bylo toto přání představitelů jihlavské německé buržoazie vzneseno 27. 5. 1887 na zasedání městského kolegia, kde předmětem jednání byl stavební program chlapecké měšťanské obecní školy a část prostor této budovy měla být propůjčena muzejním účelům.³

Představitelé německé buržoazie v Jihlavě si uvědomovali i jiný závažný moment, že Jihlava je významným hospodářským a kulturním centrem jihozápadní Moravy. Vždyť měla v r. 1890 22 529 obyvatel.⁴ Působilo zde několik významných průmyslových podniků, jako továrna na sukna v Heleníně, Malém Beranově, majetek brněnských německých podnikatelů. Adolfa Löwa a B. Schmalla. Jiným velkým továrním podnikem byla Kernova textilka ve Starých Horách. Vedle těchto největších podniků vzniká řada menších firem, jako např. tabáková továrna, sirkárna J. G. Czapa, továrna na obuv a další. O finančním růstu místní buržoazie svědčí založení několika peněžních ústavů. Hospodářskému rozvoji napomohla výstavba tzv. severozápadní a transversální železniční dráhy, jež městem procházely. Představitelé místní buržoazie si uvědomovali, že je třeba tento hospodářský a společenský rozvoj zachytit. Uvědomovali si potřebu instituce, která by poskytovala všestranný obraz rozvíjejícího se regionu.

Nemalou roli zde sehrála i otázka prestiže. Vždyť německá buržoazie ve Znojmě takovou instituci měla již od r. 1878. A skutečně regionální městské znojemské muzeum bylo vzorem, ze kterého vycházeli zakladatelé muzea v Jihlavě, jak po stránce organizační, tak po stránce poslání.

Bezprostředním podnětem byla též, jak se uvádí v 1. výroční zprávě činnosti muzejního spolku, početná a bohatá sbírka obrazů. Byla darována v r. 1889 městské obci páterem Barnabášem Weissem, superiorem kapucínského řádu u sv. Josefa v Praze, milovníkem umění, a to zejména výtvarného. Pocházel z jihlavské měšťanské rodiny, jeho původ jej zřejmě vedl k tomuto kroku. Sbírka obsahovala 49 originálů, převážně vídeňských a pražských mistrů z 18. a 19. století. Pro svou ucelenost se stává základem sbírkového fondu rodícího

se muzea, když jej městská obec na základě protokolu z 25. 5. 1893 předává výboru muzejního spolku a správnímu výboru městského muzea.

Přípravných akcí k založení muzea a jeho udržování se měl ujmout muzejní spolek. Žádost k jeho ustavení byla podána městskému kolegiu 12. 6. 1890, které se otázkou přípravných prací a otázkou obecně platných norem pro činnost takového spolku zabývalo na své schůzi 30. 1. 1891. Mezi hlavní iniciátory ustavení muzejního spolku patřili zejména členové německého spolku, příslušníci místní inteligence (právníci, obchodníci, majitelé továren, profesori). Ti také později zastávali všechny řídicí funkce ve správních orgánech.

Třetího listopadu 1891 se konala v jihlavském pivovaru porada o muzejních záležitostech svolaná starostou II. sekce německého spolku prof. Branhoferem. Výsledkem jejího jednání bylo sestavení přípravného komitétu, jehož členy byli Ignac Lang, jihlavský stavitel, prof. Piger, profesor gymnázia, a městský radní Salomon. Později se členy tohoto přípravného výboru stali farář Brust, JUDr. Prusík a JUDr. Schwab. Úkolem tohoto přípravného výboru bylo vypracovat stanovy. Konkrétně byli tímto úkolem pověřeni JUDr. Schwab a JUDr. Prusík, oba se ho zhostili dobře. Vypracovaný návrh stanov byl přípravnému výboru předložen již na únorové schůzi 1892, která se konala v zasedací síni městské radnice. Zde bylo rozhodnuto je v tomto znění předat ke schválení kolegiu městského zastupitelstva a c. k. místodržitelství. K jejich schválení došlo bez vážnějších připomínek. Ostatně připravené stanovy činnosti muzejního spolku a jeho zařízení — městského muzea — se svým obsahem nijak nevymykaly obsahu stanov jiných městských muzeí, jež vznikla v 70.—80. letech 19. století.

Po těchto přípravných pracích se mohlo 20. listopadu 1892 konat konstituující shromáždění muzejního spolku. Dělo se tak v zasedací síni městské radnice.

Rychlý časový sled událostí byl důkazem toho, že městská správa, ve které rozhodující úlohu měla německá buržoazie, byla této významné kulturní události nakloněna.

Kapitola 2

PROFIL A CHARAKTER NOVĚ VZNIKLÉHO MUZEA

Městské muzeum v Jihlavě vzniklo jako instituce řízená a spravovaná muzejním spolkem. Je zajímavé, že s touto formou správy vznikala muzea převážně v 70. letech minulého století. V době, kdy bylo ustaveno muzeum v Jihlavě, byla muzea již převážně záležitostí městských správních orgánů.¹ Ve stanovách muzejního spolku se však úloha městského zastupitelstva na řízení muzea nevyklučuje. Naopak je zdůrazněn společný postup muzejního spolku a městského zastupitelstva při založení a udržování městského muzea dle níže uvedených zásad.²

V otázce financování činnosti muzejního spolku a muzea jsou stanovy nekonkrétní.³ Městská obec se sice zavazuje k poskytování roční částky pro městské muzeum, ale neuvádí výši příspěvku. Dalším zdrojem příjmů měly být dobrovolné dary a vlastní výdělek muzea z jeho činnosti, zejména kulturně výchovné [přednášky, výstavy]. Jestliže se měla činnost spolku a muzea opírat o tyto zcela nejisté zdroje příjmů, pak není divu, že velmi brzy po svém ustavení na-

ráží muzeum právě na nedostatek finančních prostředků. Tato finanční překážka nebyla specifikem jihlavských poměrů, s tímto problémem zápasila muzea v Čechách i na Moravě až do r. 1945.

Kritériem práv a povinností členů muzejního spolku byly majetkové poměry jednotlivců. To zčásti vysvětluje, proč zejména ekonomicky nejsilnější osoby tvořily řídicí jádro spolku. Členové spolku se dělili do tří skupin. První skupinu tvořili čestní členové. Byly jimi osoby s mimořádnými zásluhami o spolek nebo městské muzeum, konkrétně šlo o dárce věcných, či peněžitých darů pro činnost spolku a muzea. Další skupinu tvořili tzv. zakládající členové. To byly osoby, které do spolku vstoupily se vkladem 20 zlatých rakouské měny. Celkem bylo těchto zakládajících členů 20:

1. A. Bechinie von Lažan	11. W. Klier
2. K. Brust	12. J. Králík
3. E. Engel	13. K. Löw
4. Dr. G. Gross	14. Dr. F. Popelak
5. J. Haupt	15. Dr. K. Prusik
6. H. Heller	16. J. F. Rollenetz
7. L. Heller	17. Dr. E. Schwab
8. I. Kammermayer	
9. T. Kern	19. A. Siegel
10. R. Kilian	20. Spiegel-Diesenberg

Nejpočetnější skupinu tvořili tzv. skuteční členové spolku, kteří ročně zaplatili příspěvek nejméně 1 zl. 20 krejcarů rakouské měny. Těchto členů bylo 271. V § 3 stanov je zdůrazněna možnost vstupu a organizovanosti ženám, a to ve všech členských kategoriích.

Mezi práva členů patřilo zejména aktivní a pasivní volební právo, právo účasti na valném shromáždění a právo volného vstupu do městského muzea. Naopak jejich povinností, kromě čestných členů, vedle dodržování stanov, bylo všemožně podporovat účel spolku.

Správa spolku byla po právní stránce vypracována takto: vrcholným správním orgánem muzejního spolku bylo valné shromáždění, jež se mělo scházet každoročně v lednu, aby mohlo zhodnotit činnost spolku, respektive jeho výboru, hospodaření spolku včetně schválení finančního rozpočtu na další rok. V jeho kompetenci byla též volba 11členného výboru na dobu jednoho roku. Vrcholné postavení valného shromáždění ve správě spolku dokazují další jeho práva, jako určovat výši ročních příspěvků skutečných členů, jmenovat čestné členy a konečně rozhodovat ve zvláště důležitých spolkových záležitostech. Usnášeníschopným bylo valné shromáždění při přítomnosti jedné desetiny skutečných členů. Poněkud svévolná byla formulace o tom, že nedostaví-li se stanovený počet skutečných členů ve stanovenou dobu, potom se může valné shromáždění konat o hodinu později bez ohledu na počet přítomných skutečných členů s tím, že již bylo usnášeníschopné. Tím se de facto popírá význam úlohy skutečných, tedy řadových členů spolku.

Výkonným orgánem spolku byl správní výbor o 11 členech, z nichž 4 byli představitelé městského zastupitelstva. To byl jeden z momentů, kterým si městské zastupitelstvo vedle finanční otázky a otázky vlastnictví sbírek ponechávalo vliv na činnost muzejního spolku.

V paragrafu 10 stanov je vymezena působnost výboru. Zvláštností bylo, že vedle jeho běžných práv jako: určení jednacího řádu a ostatních ustanovení pro vnitřní jednání spolku, přijímání a vyloučení skutečných členů správy spolkového jmění, patří také pořádání sbírek a předmětů pro městské muzeum, pořádání veřejných výstav, přednášek a všech ostatních akcí, které by byly ku prospěchu (rozumí se především finančnímu) městského muzea.

Členové výboru si ze svého středu volí předsedu výboru, jeho zástupce, pokladníka a jednatele. Každá z těchto volených funkcí má vymezeny své konkrétní povinnosti. Předseda zastupoval spolek vůči úřadům a třetím osobám, svolával a řídil schůze výboru, valné shromáždění a při rovnosti hlasů rozhodoval svým hlasem. Společně se spolupodpisem jednoho člena výboru podepisoval dokumenty pro spolek závazné. Zástupce předsedy přebíral na sebe všechny povinnosti v době jeho nepřítomnosti či zaneprázdněnosti. Povinnosti pokladníka vyplývaly zejména ze správy účtů spolku, včetně každoročního sestavení výroční účetní zprávy. Také funkce jednatele byla jednoznačná — vést zápisy zasedání valného shromáždění, zasedání výboru, vést korespondenci spolku. Pro jednání valného shromáždění připravoval zprávu o činnosti spolku, jako jeho povinnost bylo stanoveno též vedení kroniky spolku.

Že byl muzejní spolek výhradně německou institucí, dokládají stanovy paragrafem 16, v němž se jako jednací řeč připouští jedině němčina.

K volbě 11 výborových členů došlo hned na ustavujícím shromáždění muzejního spolku 20. 11. 1892. Byli jimi za muzejní spolek:

vrchní inspektor Kammermayer

farář Brust

podnikatel Schürer

profesor gymnázia Piger

lékárník Klier

profesor gymnázia Branhofer

hrabě Spiegel-Diesenberg

Za městské zastupitelstvo byli na jednání městského kolegia 25. 11. 1892 vybráni:

ředitel gymnázia Bienert

notář JUDr. Schwab

stavitel I. Lang

advokát JUDr. Prusik.

Konstituující schůze správního výboru se konala 12. 12. 1892, na ní byli zvoleni funkcionáři výboru. Předsedou byl zvolen I. Kammermayer, jeho zástupcem prof. Branhofer. Funkcí pokladníka byl pověřen podnikatel Schürer. Zapisovatelem se stal prof. Piger.

Důležitou částí stanov je jejich příloha „Městské muzeum v Jihlavě“, v níž je vymezeno, ovšem velmi všeobecně, poslání a funkce zřizovaného muzea a také jeho sběrný program.

Výlučně německý ráz muzea potvrzuje § 1 přílohy, zde se zdůrazňuje, že městské muzeum je německý ústav, založený městskou obcí a muzejním spolkem. Obsah textu nám opět, tak jako již několikrát, potvrzuje, že muzeum není institucí spravovanou pouze muzejním spolkem nebo výhradně městskými orgány, ale že tu jde o spoluúčast spolku a městského zastupitelstva.

Ze stanov dále vyplývá, že muzeum má být regionálního vlastivědného charakteru: „Toto (myslí se muzeum) má být zařízením, které divákovi nabídne celkový obraz historického vývoje, materiální a duchovní kultury Jihlavy a jejího německého okolí.“

Poslání muzea je v citovaném paragrafu č. 1 vyjádřeno jen několika všeobecně platnými termíny: „bude sloužit publiku všeobecně a příčinlivým řemeslníkům zvláště k poučení a jako povzbuzení“. Je zřejmé, že stanovy otázku poslání muzea nedocenily, přestože je to jeden z nejzávažnějších problémů v českém rozvíjejícím se muzejnictví. Přesto je patrné, že městské muzeum v Jihlavě patřilo k těm typům muzeí, která byla těsně spjata s cíli vzdělávacími a výchovnými. Dokazuje to i jeho pozdější činnost.

Paragraf č. 2 přílohy se zabývá sběrným programem muzea, jehož náplň nám opět prozrazuje vlastivědný charakter muzea. Obsahem sbírkového fondu by měly být „sbírky předmětů, které jsou v Jihlavě a jejím německém okolí nebo mají vztah k její historii, píli řemeslníků“. Sběrný program měl být dále zaměřen na vytvoření sbírek „přírodnin“, samozřejmě pocházejících z Jihlavy a jejího německého okolí. Stanovy však sbírkotvornou činnost muzea nezasazují pouze do regionu jihlavského „Sprachinselu“, umožňují zařadit do sbírkového fondu, „pokud to dovolují prostory muzea a jeho prostředky“, i „kulturně historické předměty a přírodniny, které nemají bezprostřední vztah k Jihlavě“. Dodatek „mohou být (ty předměty neregionálního původu) použity na výměnu“, je důkazem, že sbírkotvorná činnost je zaměřována s pouhým sběratelstvím. Za základní způsob nabývání sbírek do muzea byl považován dar, popřípadě koupě.

Otázkou úhrady činnosti muzea se zabývá paragraf č. 3 přílohy stanov. Hlavní část finančního rozpočtu tvořily roční příspěvky členů muzejního spolku a podpora městské obce. Jako další možné zdroje stanovy uvádějí podpory ze státních, zemských a soukromých prostředků, o které se mělo dle potřeb muzea žádat.

Co se týče otázky majetkoprávní, vyhrazovala si městská obec právo vlastnictví všech předmětů, které byly muzeu darovány nebo jinak získány. Za jakýkoliv pohyb sbírkových předmětů však činí stanovy zodpovědným muzejní spolek a až v druhé řadě městskou jihlavskou obec.

Správu městského muzea v Jihlavě tvořili 4 členové výboru muzejního spolku po dobu jednoho roku, 4 členové městského zastupitelstva a 3 členové volení na stejné období výše uvedenými 8 členy. Takto vytvořené vedení muzea si ze svého středu volí předsedu a jeho zástupce. Správa muzea je fakticky jeho výkonným orgánem. Mezi její hlavní úkoly patřila sbírkotvorná činnost, péče o sbírky (jejich uložení) a hospodaření s finančním rozpočtem.

Třebaže stanovy byly vypracovány zkušenými právníky Dr. Schwabem a Dr. Prusíkem, nacházíme v nich řadu protichůdných a neujasněných termínů, ať již v samotné správě muzejního spolku nebo vlastní činnosti muzea. Není v nich ujasněn konkrétní vztah muzejního spolku a muzea. Například činnost, která by měla být výlučně záležitostí muzea (nabývání sbírek, konání výstav, přednášek), je také součástí působnosti správního výboru spolku.⁴

Jak již bylo připomenuto, není ve stanovách ujasněna otázka financování činnosti muzejního spolku a muzea. Zcela formálně a všeobecně se stanovy vyjadřují k poslání muzea, k jeho charakteru. Mnoho protikladů můžeme vidět ve

vztahu muzejního spolku a městského zastupitelstva, zejména v otázce majetkoprávní.

Přes všechny tyto nedostatky byly stanovy důležitým právním podkladem činnosti muzejního spolku a muzea.

Kapitola 3

SBÍRKOTVORNÁ ČINNOST MĚSTSKÉHO MUZEA V JIHLAVĚ V POČÁTCÍCH JEHO EXISTENCE

Po ustavující schůzi 20. 11. 1892 stál muzejní spolek před závažným úkolem, připravit muzeum tak, aby mohlo být zpřístupněno veřejnosti. K tomu bylo třeba zahájit rozsáhlou sbírkotvornou činnost a připravit prostory pro vystavení a tedy zveřejnění získaných sbírek. Pro přímé plnění těchto úkolů byla určena funkce kustodů.

Městské muzeum v Jihlavě bylo rozčleněno na tři oddělení: historické, přírodopisné a živnostenské. Pro správu každého oddělení byli jmenováni 2 kustodi. Pro oddělení historické to byli prof. Kugler a J. Haupt, pro přírodopisné oddělení profesor Navrátil a chemik Schlarbaum a činnost živnostenského oddělení měli zastat I. Lang a člen městské rady Salomon. Toto členění muzea nevycházelo z obsahu sbírkového fondu, který se v té době teprve utvářel, spíše bylo vyjádřením záměru vytvořit vlastivědné muzeum.

Členění prostor, které byly pro účely muzea vybrány v chlapecké měšťanské škole Na Valech (nyní ul. Dukelských hrdinů), vycházelo z existence výše uvedených tří oddělení. Každému oddělení připadl 1 sál. Zvláštní místnost byla vyčleněna pro knihovnu, výstavy a pro stálou výstavu zbraní.

Základem sbírkového fondu ustaveného muzea se stala již zmíněná sbírka pátera kapucínského řádu u Sv. Josefa v Praze Barnabáše Weisse¹ (1815—1899), jihlavského rodáka měšťanského původu, znalce a milovníka umění, zejména výtvarného. Sbíрку tvoří olejomalby převážně vídeňských a pražských mistrů 18. a 19. stol. Původem nejstarším obrazem sbírky je domnělý originál L. Cranacha „Madona s dítětem“, namalovaný na měděné desce ve zdobeném oválném barokním rámu.

Osmnácté století ve sbírce představují na dřevě malovaná skica P. Brandla — portrét teologa T. Morigese, olejomalba o malém formátu neznámého italského malíře s portrétem papeže Klementa XIV. a olejomalba vídeňského malíře Heinricha Fügera, jež je alegorickým vyjádřením „Války a míru“.

Devatenácté století je ve sbírce zastoupeno dílem J. Führicha s biblickým námětem „Truchlící Židé u Babelu“. Sbíрка obsahuje též díla A. Hölperla, krajináře J. Hoegera, E. Rittera, Meisnera a dalších. Součástí muzejního sbírkového fondu se tato sbírka stala v r. 1893. Třebaže o žádné programované sbírkotvorné činnosti v tomto období nemůžeme hovořit, můžeme vidět až do počátku našeho století v každoročních přírůstcích muzea převahu uměleckohistorických předmětů.

K nárůstu fondu děl výtvarného umění a jeho obsahové kvalitě přispěla v r. 1903 muzeu odkázaná pozůstalost jihlavského starosty Josefa Staegera.² Nejcennějšími obrazy této rodinné sbírky jsou: olejomalba na měděné desce

„Ukřižování“ od J. G. Plazera a dvě díla rakouského mistra oltářních obrazů Martina Johana Schmidta (1718—1801), nazývaného Kremser Schmidta, „Obětování Izáka“, „Stětí sv. Barbory“.

Další cenností byl obohacen sbírkový fond muzea v r. 1894, kdy městská obec předala muzeu portrét německého renesančního básníka Hanse Sachse (1495—1563), dílo neznámého norimberského malíře z r. 1615. Jedná se o dar Mistrů pěvců norimberských jihlavským „Meistersingerům“.

Druhou rychle rostoucí skupinou sbírkového fondu byly mince. V r. 1893³ předala městská obec muzeu do správy 227 kusů neroztříděných a neurčených mincí. V r. 1894 se tato sbírka rozrostla o 348 kusů mincí a 36 bankovek. Při takovém ročním nárůstu sbírky bylo nutností její urychlené zpracování. Stalo se tak, úkolem byl pověřen profesor Branhofer. V r. 1895 daroval kustod J. Haupt muzeu 77 stříbrných mincí, včetně 17 stříbrných tolarů.⁴

V témže roce byl sbírkový fond obohacen pozůstalostí dvorního rady, historika Christiana d'Elverta, jednalo se o 1563 kusů tiskovin.⁵

Do sbírkového fondu muzea se však v tomto roce dostává řada cizokrajných předmětů, jako hlavy mexikánských bůžků z kamene a hlíny, některé předměty ze Šalamounských ostrovů, užívané tamními kmeny (honební, válečné a taneční ošišpy, hudební nástroje, šperky, vyobrazení představitelů kmenového božstva).

Z nástinu o průřez utvářejícího se sbírkového fondu muzea je patrné, že nárůst fondu je převážně odkázán na dary. Z toho částečně plyne různorodost charakteru a kvality sbírek.

S prvním pokusem o programování sbírkotvorné činnosti se setkáváme v r. 1895. V III. roční zprávě o činnosti muzejního spolku je totiž vytčeno za základní cíl muzea vytvoření soukenické a selské jizby. V místním tisku se objevují výzvy k předání dokladů o životě venkovského lidu, o činnosti soukenického cechu v Jihlavě. Vytyčení tohoto cíle zdůvodňuje výroční zpráva rychlou ztrátou „lidových věcí“ z každodenního života a snahou zachovat pro další generace „lidovou individualitu jihlavského ostrůvku“. Byla to do jisté míry reakce na rozsáhlou sběratelskou vášeň hodnot a dokumentů lidové kultury v regionech, kterou rozproudila národopisná výstava v r. 1895. Dokazují to i tato slova, která si neodpustil jednatel F. Piger v doslovu zprávy: „Uvážíme-li, co Češi v tomto směru dokázali, přepadáva našince málem pocit studu. Oni mají své sbírky ukončeny a my sotva začali.“⁶ Pro zkvalitnění a ucelení sbírkového fondu to bylo cenné rozhodnutí. Jinou byla otázka uskutečňování tohoto cíle. Výzvy k obyvatelstvu zůstávaly bez odezvy, a skutečně, v počátečním období se v ročních přírůstcích setkáváme s dokumenty lidové tvorby, umění, života velmi zřídka.

S větším úspěchem se dařilo shromažďovat předměty, jež dokumentovaly vývoj a činnost jednoho z největších a nejmočnějších cechů v Jihlavě — cechu soukeníků. V r. 1906 získává muzeum do svých sbírek převážnou část majetku bratrstva soukeníků v Jihlavě. Předměty ovšem byly bratrstvem pouze dlouhodobě zapůjčeny pro účel vystavení s vyhrazením práva bezpodmínečného vlastnictví cechu. Jednalo se zejména o cechovní truhlice, cínové cechovní poháry, knihu výdajů, pokladní knihu a praporce.⁷

Během prvního desetiletí našeho století se do sbírkového fondu jihlavského muzea dostala řada předmětů, které mohly podat již ucelený obraz tradice cínařství na Jihlavsku, jedná se zejména o cínové nádoby, poháry apod.

Vedle společenskovedných sbírek byly součástí muzejního sbírkového fondu také sbírky přírodovědné, které byly získány převážně formou darů. Sbírkotvorná činnost respektovala členění sbírky dle základních přírodovědných disciplín, geologie, botaniky a zoologie. Již v r. 1892 daroval Jan Nawratil ze Starých Hor 77 kusů vycpanin. V následujících letech je patrný zejména nárůst sbírky mineralogie. V r. 1894 získalo muzeum dary Dr. J. Meliona z Brna a chemika R. Schlarbauma celkem 128 kusů minerálů. O rok později předává muzeu jihlavská městská obec pozůstalost po školním inspektorovi O. Schwarzelovi 354 kusů minerálů. V téže roce předává Dr. Melion muzeu druhou část své sbírky minerálů a hornin o 125 kusech.

V letech 1893—1898 byly přírodovědné sbírky rozšířeny o herbáře E. Prusika v r. 1893, Dr. J. Grünera v r. 1895 a v r. 1898 byla získána 55svazková herbářová sbírka F. Schwarzela.

Určením přírodovědných sbírek byli pověřeni, jak již výše uvedeno, profesor Nawratil a Schlarbaum. Profesor Nawratil však ještě v r. 1893 umírá. Stav přírodovědných sbírek byl oproti společenskovedným pouhou popelkou. Zápisy v inventárních knihách byly zcela nedostatečné, často postrádaly ty nejzákladnější údaje. Pro odbornou práci se tak inventární knihy staly zcela bezcennými.

V prvním desetiletí našeho století byl fond přírodovědných sbírek rozšířen o několik ucelených sbírkových celků. V r. 1904 byla do muzea předána sbírka minerálů a hornin obsahující 950 kusů, jednalo se o pozůstalost bývalého jihlavského starosty Dr. F. Popelaka. Hodnota souboru však byla snížena tím, že mu chyběly základní údaje, především označení lokalit.

Velkým přínosem pro zkvalitnění obsahu přírodovědných sbírek byla cenná ornitologická sbírka o počtu 843 kusů vycpanin,⁹ jejímž zakladatelem byl Bedřich Egbert Dalberg. Její předání do muzea v r. 1909 zprostředkoval u majitele sbírky Bedřicha Maria Dalberga předseda muzejního spolku T. Fischer. Dodnes je tato sbírka základem zoologické sbírky muzea.

Vedle úkolů spjatých s nárůstem sbírkového fondu stál muzejní spolek a muzeum před závažným problémem, jakým byla péče o sbírkový fond. K vyřešení tohoto problému muzeum, tak jako ostatní muzea, nemělo příznivé podmínky. Od počátku zápasilo se dvěma nedostatky — prostorem a finančními prostředky. Nedostatek prostoru neumožňoval předkládat návštěvníkovi výběr ze sbírkového fondu, neexistovala diferenciace prostoru na část expoziční a depozitární. Prakticky prostor zaplněný skříněmi a vitrinami s vyloženými sbírkovými předměty mnohdy připomínal obchod se starožitnostmi. Takovým způsobem bylo uspořádáno i městské muzeum v Jihlavě, s tím rozdílem, že v důsledku nedostatku finančních prostředků mělo ještě nedostatek úložného nábytku. Z celkové finanční částky 1300 zlatých, jež byla souhrnem příspěvků členů muzejního spolku a subvence městské obce, si mohlo muzeum dovolit nákup pouhé desítky skleněných skříní ročně. Někdy se součástí rozpočtu muzejního spolku staly subvence poskytnuté jihlavskou spořitelnou, a to ve výši 200 zlatých na 1 rok. Téže výše byly i subvence městské jihlavské obce, které však byly pravidelné. Po slavnostním zpřístupnění veřejnosti v r. 1895 se jeho příjmy zvýšily. V letech 1904—1910 se výše subvence pohybovala v rozmezí 800—1000 korun, subvence jihlavské spořitelny kolem 600 korun. Od r. 1903 se v rozpočtu muzejního spolku setkáváme s nepravidelnou subvencí moravského zemského výboru ve výši 400—600 korun.

Jihlavské městské muzeum při naplňování hlavního úkolu svého poslání — vytvořit sbírkový fond, jenž by podával všestranný rozvoj daného regionu, bylo fakticky kopií všech typických rysů a problémů, které s sebou přinášel vývoj regionálního muzejnictví v českých zemích v posledních dvaceti letech trvání Rakousko-Uherska. Utvářený sbírkový fond byl plný rozporuplností. Na jedné straně bylo nutností uchovat předměty, jež dokládají všechny stránky lidského života, sociální, výrobní a kulturní, na druhé straně různorodost a nejednotnost sbírkového fondu byla na úkor jeho kvality. Kvalita muzejních fondů trpěla také tím, že pro jejich zpracování neměla tato regionální muzea s výjimkou velkých zemských muzeí stálé odborné pracovníky a vše záviselo od ochoty dobrovolníků — laiků, pro něž to byla forma realizace svých zájmů a koníčků. Přes všechny tyto problémy bylo velkým nedostatkem jihlavského muzea, že uchovávalo a dokládalo pouze život německého obyvatelstva, které bylo pronásledováno obavami, „aby jej neodplavila slovanská vlna“.¹⁰

Kapitola 4

KULTURNĚ VÝCHOVNÁ ČINNOST V POČÁTEČNÍM OBDOBÍ JIHLAVSKÉHO MUZEA

Vedle sbírkotvorné činnosti je další významnou funkcí muzea jeho kulturně výchovné působení. Prvním krokem k zahájení této činnosti bylo slavnostní otevření muzea 23. 6. 1895. Návštěvnost prvních čtyř dnů činila 200 osob, což vedením muzejního spolku bylo považováno za nebývalý úspěch. Již ve slavnostním projevu zaznělo přání spolupracovat se školami, získávat mládež. O tom, že se spolupráce mezi muzeem a školami skutečně dařila, svědčí informace v XI. výroční zprávě muzejního spolku pro r. 1903, kdy z celkového počtu 3337 návštěvníků připadla převážná většina na žáky škol.

Od počátku své činnosti se snažilo jihlavské muzeum plnit program osvětové instituce s cíli lidovými a vzdělávacími.¹ Každoročně muzeum předložilo návštěvníkům některou z výstav a organizovalo několik odborných přednášek. Autorství těchto akcí však patřilo vždy jiným organizacím. Městské muzeum za prvních 20 let činnosti nepřipravilo vlastní výstavu, vždy využívalo výstav putovních. Bylo to snad proto, že muzeum již od počátku našeho století zápasilo s nedostatkem pracovních sil. Ze čtyř kustodů, kteří byli na ustavující schůzi 1892 pověřeni zpracováním muzejních sbírek, zůstal v muzeu pouze jediný, a to Johannes Haupt. Také garnitura vedení spolku, která se podílela na vlastním založení spolku a muzea, byla v prvním desetiletí našeho století vystřídána jinou, u níž již opadalo počáteční nadšení. Na plenární schůzi konané 12. 5. 1904 byli za členy výboru zvoleni:

Ignaz Branhofer — profesor gymnázia

Theodor Fischer — soudní sekretář

Johannes Haupt — obecní rada, fotograf

Karel Langer

Franz Piger — profesor gymnázia

Wilhelm Raschendorfer — ředitel zemědělské školy

Johann Rollenetz — soukromník

Leopold Salomon — podnikatel, císařský rada
Michal Šimböck — ředitel obchodní akademie
Josef Foitl — soudní oficiál
Předsedou spolku je zvolen Theodor Fischer.

Při uskutečňování programu výchovné a vzdělávací činnosti můžeme pozorovat těsnou spolupráci jihlavského muzea s „Mährisches Gewerbemuseum“ v Brně, vzniklým v r. 1873,² a „Oesterreichisches Museum für Kunst und Industrie“, tedy vesměs s ryze německými ústavy. Jak napovídá zaměření uvedených muzeí, byly všechny tyto ve spolupráci připravované výstavy z oblasti umělecko-historické. Sympatické bylo, že v putovních výstavách, které měly často široký obsahový záběr, bylo skoro vždy pamatováno na uplatnění sbírkových předmětů toho určitého regionu, kde se výstava konala. Součástí těchto putovních výstav byly vždy přednášky, převážně všeobecně vzdělávacího charakteru. Jihlavští obyvatelé byli v letech 1900—1914 svědky řady takových, podle výkazů návštěvnosti, zdařilých výstav i přednášek.

V listopadu 1903 uskutečnilo jihlavské muzeum putovní výstavu ze sbírek vídeňského muzea pro umění a průmysl. V témže roce byla v Jihlavě realizována také putovní výstava ministerstva kultury a vyučování s názvem „Reprodukce výtvarného umění 19. století“ s úvodním slovem ředitele Mährisches Gewerbe-museum v Brně J. Leischinga.

V r. 1904 se s velkým úspěchem v Jihlavě setkala putovní výstava tzv. „Renesanční výstava“ originálů 16. a 17. století, kterou připravilo Uměleckoprůmyslové muzeum v Brně. V rámci této výstavy se 27. 10. 1904 konala v hotelu Czap přednáška J. Leischinga „Císař Maxmilian II. a jeho doba“, kterou navštívilo téměř 600 posluchačů.³

Všeobecně vzdělávací charakter měly přednášky J. Leischinga konané v r. 1905. V únoru to byla přednáška na téma „O německé, anglické a francouzské bytové architektuře“ a v dubnu „Umění a kultura Schillerovy doby“, již sledovalo 300 posluchačů.⁴

Témata přednášek a výstav se snažila být tendenčními a aktuálními. Např. u příležitosti třistaletého výročí Rembrandtova narození se realizovala v Jihlavě výstava děl Rembrandta a jeho současníků, opět ve spolupráci s Uměleckoprůmyslovým moravským muzeem (Mährisches Gewerbe Museum).⁵

Přes řadu zde uváděných úspěšných umění a kulturu vůbec popularizujících akcí můžeme po celé dvacetiletí od ustavení muzea sledovat sestupnou křivku zájmu o činnost muzea a muzeum jako takové. Dokládají nám to údaje o návštěvnosti muzea. Zatímco v r. 1902 navštívilo muzeum 5944 osob, o rok později projevilo zájem zhlédnout sbírky muzea již jenom 3337 návštěvníků. V r. 1906 to bylo 1473 návštěvníků.⁶ V letech 1909—1914 činila návštěvnost kolem 1600 osob.

Nezájem o věc muzea se neprojevoval pouze v poklesu návštěvnosti, snížil se i počet členů muzejního spolku a také počet ročních přírůstků muzea, získaných formou darů. Tato vlna ochabnutí zájmu potom vrcholila v letech I. světové války, kdy muzeum zejména po stránce finanční a personálního obsazení se nacházelo ve velmi kritické situaci.

Třebaže vznik československého státu v r. 1918 byl výsledkem událostí, které bezprostředně následovaly po vítězství VŘSR v Rusku a byl velkým pokrokem v dějinách našich národů, protože je vymanil z područí habsburské monarchie, zůstalo jeho vnitřní uspořádání v rukou buržoazie. To vysvětluje, proč nedošlo k zásadním organizačním změnám ve státní správě.

Nově vzniklý stát začaly od počátku provázet zásadní a podstatné problémy. Jednak jako buržoazní stát nedovedla československá republika zajistit sociální osvobození parucijících, ani vyřešit problém národnostní otázky. Situaci mladého státu ztěžovaly silné separatistické tendence německé buržoazie v Československu, která dosud českému národu upírající právo na sebeurčení se ho začala dovolávat. Všechny tyto problémy včetně sociálních a hospodářských zatlačovaly zpočátku do pozadí vědeckou a kulturní oblast. Jestliže se kultura ocitla na okraji zájmů vládnoucí české buržoazie, potom muzea zaujímala jedno z nejposlednějších míst mezi kulturními zařízeními.¹ Úloha muzeí, jež byla pro buržoazii důležitým prostředkem pro upevňování vlastního postavení, skončila.

Vzniklé situaci v nově vytvořeném československém státě odpovídal také stav městského muzea v Jihlavě, kde navíc byl politický a hospodářský vývoj složitější, neboť se jednalo o národnostně smíšenou oblast.

První nejasné zprávy o pražském převratu se dostaly do Jihlavy až 29. 10. Den na to byl ustaven Národní výbor v čele s Dr. Chlumem, jemuž se německé obyvatelstvo odmítlo podrobit. Zejména městská rada v Jihlavě, složená pouze z Němců, zcela oficiálně prohlásila, že neustoupí, dokud nebude vyhověno požadavkům jihlavských Němců, aby byli přičleněni k německému Rakousku. Boj o vládu ve městě byl po zásahu zemské správy v listopadu 1918 vyřešen, ale napjatá národnostní situace zůstala. Žádnou výjimkou nebyly podvrtné a štvavé letáčky s textem: „Die Iglauer Sprachinsel soll deutsch bleiben“ a různé vytržnosti a rvačky mezi oběma národnostními skupinami. Pokusy buržoazie o rozpoutání národnostního šovinismu na široké bázi zahájily v lednu 1919 vytržnosti armády, jež měly mít národně očištný charakter. Tehdy bylo napácháno škod v hodnotě 46 000 Kčs. Národní šovinismus si na Jihlavsku vyžádal nejen zranění, ale i úmrtí, např. v den německých oslav letního slunovratu 23. 6. 1920.

V této době muzeum nadále setrvává pod správou muzejního spolku dle stanov z r. 1892. Stanovy byly dodrženy i v paragrafu č. 10 tím, že do správního výboru byli nadále kooptováni 4 zástupci města, i po převzetí moci ve městě českou buržoazií. Touto otázkou se zabývalo jednání výboru muzejního spolku 16. 2. 1921. Za zástupce města byli do výboru zvoleni: dr. Haičman, Výborný, V. Sedlák a Schwarz, za muzejní spolek vystupovali ve výboru: J. Haupt, Skalla, Pospischil, Wurzinger a Canon.

Nelze však říci, že by si muzeum neponechalo ryze německý charakter. Ostatně na výborové schůzi 6. 5. 1920 se jeho zástupci vyjádřili k vytvoření říšského svazu regionálních muzeí (Reichsverband deutscher Ortsmuseen) a rozhodli o členství v případě jeho ustavení.

Navenek se muzeum a muzejní spolek v této napjaté době jevil apoliticky, třebaže někteří členové spolku se plně stavěli za názory německé buržoazie (např. H. Krzal, správce německé knihovny).

Postavení muzea se změnilo ustavením vládního komisařství v r. 1923, jehož hlavním cílem bylo důsledné počeštění správy města. V rámci plnění těchto úkolů vydal vládní komisař Výborný 13. 5. 1924 nařízení, jímž městské muzeum přešlo pod městskou správu.² K vykonávání správy města nad muzeem byla určena instituce kuratoria. Ustavující schůze kuratoria se uskutečnila 20. 5. 1924 v zasedací síni na městské radnici.³ Pozvání vládního komisaře přijali: Dr. Altrichter, Dr. Ambrož, prof. Bradáč, učitel Číchovský, prof. Fried, učitel Göth a kustod muzea J. Haupt. Předsedou kuratoria byl zvolen advokát Dr. Haičman, místopředsedou Dr. Altrichter. Funkci jednatele zastával prof. Bradáč a Göth, který byl pověřen vyřizováním výlučně německých záležitostí. Kustody muzea byli vedle J. Haupta jmenováni prof. J. Fried, dr. Ambrož, jenž byl pověřen zpracovávat přírodovědné sbírky. Podle jmenovitě uvedeného obsazení kuratoria je patrné, že ze správy muzea nebyli zástupci německého obyvatelstva vyloučeni. Ještě v témže roce se členy kuratoria stali další dva zástupci německého obyvatelstva Pospischil a prof. Canon. Přesto však na výborové schůzi muzejního spolku 21. 5. 1924 bylo přijato rozhodnutí protestovat proti nařízení vládního komisařství.⁴ Skutečně se tak stalo. Odvolání výboru muzejního spolku proti rozhodnutí vládního komisaře bylo podáno k zemské správě politické a po jejím zamítnutí dokonce ministerstvu. V odvolání je rozhodnutí vládního komisaře obviněno zejména z protiprávního porušení v r. 1892 přijatých stanov muzejního spolku⁵ a jejich přílohy, podle nichž je městské muzeum v Jihlavě německým ústavem.

V této protestní akci si můžeme dovolit hledat politický podtext, zvláště když se v ní angažoval člen výboru Hans Krzal, známý svými separatistickými postoji.

Přestože ministerstvo odvolání muzejního spolku odmítlo, jeho činnost pokračovala, a to i činnost sbírkotvorná.

V r. 1926 výbor v místním časopisu Mährischer Grenzbote vyzývá své členy ke spolupráci, zejména při dokumentaci života německého obyvatelstva na Jihlavsku. Prakticky muzejní spolek na sebe přebírá funkci menšinového muzea a své rozhodnutí jen potvrzuje v r. 1929 vstupem do Svazu německých muzeí v ČSR (Verband der Deutschen Museen für Heimatkunde) ustaveného v r. 1922.⁶ Ve svazu vystupovalo velmi aktivně. Ještě v témže roce se podílí na organizování valného shromáždění členů Svazu německých vlastivědných muzeí konaného 22.—24. června v Jihlavě a na programu jednání. Jeho činnost a působení přes některé majetkoprávní spory s kuratoriem trvala až do r. 1942, kdy byl nařízením protektorátu 8. 2. zrušen.

Po převzetí správy městského muzea kuratoriem v r. 1924 se muzeum ještě v tomto roce stává členem Svazu československých muzeí.⁷ Překvapující je, že v tomtéž roce je kuratoriu městského muzea udělena na základě povolení ministerstva školství a národní osvěty subvence pro potřeby sbírek ve výši 1500 korun.⁸

Tato finanční částka nebyla zanedbatelná, když si uvědomíme, že výše subvencí Svazu v tomto období činila 500 Kčs i méně.⁹ Můžeme si to vysvětlit snadnou o posílení pozic nyní již českého muzea v národnostně smíšené oblasti. Částky muzeum využilo zejména pro nákup sbírkových předmětů a vybavení sbírek skříněmi, hlavně pro Dalbergovu sbírku.

JIHLAVSKÉ MUZEUM A ÚKOLY ČESKÉHO MUZEJNICTVÍ V OBDOBÍ PRVNÍ REPUBLIKY

První republika nepřinesla zásadní organizační změny ani administrativního a správního systému, natož aby došlo ke změnám v oblasti kultury a tedy i v muzejnictví. Dalo by se předpokládat, že změna správy některých muzeí přinese prosazení pokrokovějších přístupů v jejich charakteru. Ale na konkrétním příkladu jihlavského muzea můžeme vidět, že se tak nestalo. Třebaže správa muzea přechází v r. 1924 do rukou městského kuratoria, nijak se muzeum nezbavuje dědictví z období Rakousko-Uherska. Nadále jej provází finanční a prostorové problémy, nedostatek odborných pracovníků apod. Navíc vzniklá situace v národnostně smíšených oblastech, jakou Jihlavsko bylo, plná národnostních třenic a sporů o moc, rozvoji tamních muzeí mnoho nepřinesla. Absence vhodných podmínek k rozvoji muzeí měla za následek, že tato setrvala u pracovního zaměření předválečného období. Činnost jihlavského muzea nadále spočívala ve shromažďování darů různorodé povahy bez jakéhokoliv vytyčeného tematického zaměření. Příliv materiálu do stále stejných prostorových podmínek měnil muzeum pomalu, ale jistě ve skladiště, a to skladiště neuspořádané.

Ministerstvo školství a národní osvěty, které se stalo zodpovědným za rozvoj vědy a kultury, mělo upřímný zájem na rozvoji muzejnictví, proto usilovalo o jeho pevnou organizační strukturu. Tento úkol vyřešilo ustavením organizace v září 1919, která měla všechna muzea sdružovat, usměrňovat jejich činnost a hájit jejich zájmy. Byl jí Svaz československých muzeí. Jeho metodická činnost měla přispět ke zkvalitnění té vnitřní muzejní práce — zejména zkvalitnění zpracování sbírek, což byl celosvětový trend ve vývoji muzejnictví.

V prosazování těchto vytyčených cílů měl svaz velké potíže. Jihlavské muzeum, třebaže bylo členem svazu od r. 1924, nijak nereagovalo na jeho úsilí a připomínky. Převážná většina sbírkového fondu nebyla ani roztríděna, natož katalogizována, např. numismatická sbírka čítající v r. 1925 kolem 15 000 čísel. V r. 1927, jak uvádí revizní zpráva Svazu československých muzeí, bylo roztríděno pouze 6800 čísel předmětů.¹ Ve stejném stavu byly i přírodovědné sbírky, výjimkou byl katalog Dalbergovy ornitologické sbírky o 1016 číslech, jehož sestavením byl pověřen v r. 1923 akademický malíř a vlastivědný pracovník Hans Canon (1883—1945). Byl to vážný nedostatek, když si uvědomíme, že sbírky byly nejen co do počtu rozsáhlé, ale i obsahem cenné, ať již vezmeme cenné obrazové sbírky, sbírku cínu, zbraní, cechovních památek a ucelené přírodovědné sbírky. Podle výše uvedené inspekční zprávy vážla také konzervace předmětů, kromě některých věcí ze dřeva.

Celá práce se sbírkovým fondem vedle nedostatků financí a pracovních sil byla zkomplikována úmrtím dlouholetého kustoda muzea J. Haupta v r. 1928, jenž jako jediný znal celou historii předmětů, inventář a poznámky o fondu začal připravovat teprve v několika posledních letech svého života.

Rozhodnutím kuratoria 12. 10. 1928 byl funkcí kustoda pověřen Hans Canon, který v ní setrval s přestávkou let 1936—1939 až do r. 1945. Třebaže na něj spadla veškerá tíha nevyřešených úkolů, začal okamžitě s nápravou poměrů. Již v r. 1930 uveřejňuje Hans Canon výsledky své práce v oblasti třídění skupiny

uměleckohistorických předmětů v příloze Mährischer Grenzbote „Igel-Land“ v článku „Bericht über die Bilder im Museum“.² Ve své zprávě o evidenci sbírek na jednání kuratoria 23. 10. 1931 informuje o dokončení evidence skupiny plastik, reliéfů a figur. V r. 1933 dokončil katalog 2766 předmětů (Katalog über die Gegenstände der Bildenden Künste des städt. Museums in Iglau). Na jeho základě rozdělil fond předmětů výtvarného umění do 4 skupin — 1. skupina — malby, 2. — výkresy, 3. — rozmnožovací grafické techniky, 4. — plastiky.

Na zasedání kuratoria 16. 2. 1934 předkládá Hans Canon ilustrovaný katalog zbraní o 989 předmětech a o rok později vyhotovil katalog cínu s 473 předměty s bohatým souborem užívaných cínařských značek.

O tom, že Svaz československých muzeí měl zájem na vyřešení tohoto problému uspořádání sbírek, svědčí udělení subvencí městskému muzeu v r. 1930 o částce 1000 Kč,³ a to v době vrcholící hospodářské krize, kdy se i městská obec vzdala finanční podpory muzea. V roce 1934 činila subvence navržená svazem částku 1100 Kč⁴ a v r. 1936 přispěl svaz do rozpočtu jihlavského muzea částkou 800 Kč.⁵ V rozhodnutí o přidělení subvencí bylo zdůrazněno, že tyto jsou určeny výhradně pro katalogizaci a inventarizaci sbírek.

Třebaže muzejní rada Svazu čs. muzeí výhradně upozornila městskou radu v Jihlavě na nedostatky v péči o sbírkový fond, který reprezentuje velké muzejní hodnoty, i hodnoty majetkové,⁶ zůstával postoj města k problematice muzea nezměněn. Bez výsledků zůstala jednání o získání nových prostor, o zvýšení počtu pracovních sil. Výše subvence města se nadále pohybovala mezi šesti až deseti tisíci korun.

Tyto neutěšené organizační poměry vedly také ke stagnaci kulturně výchovného působení muzea. Za celé období první republiky uspořádalo muzeum jedinou vlastní výstavu, a to u příležitosti 500. výročí přijetí basilejských kompaktát v r. 1936. Její úspěch, výstavu navštívilo 4111 osob, však nenahradí dvacetiletou absenci výstavní činnosti.

Také publikační činnost muzea se omezovala pouze na jednotlivé zprávy o přírůstcích městského muzea v místním tisku, zejména v německém „Mährischer Grenzbote“ a českých „Jihlavských listech“. Ve srovnání s léty 1900—1910 byla téměř zastavena přednášková činnost.

Správa muzea se stranila společným setkáním a jednáním zástupců ostatních muzeí, nikdy nedelegovala své zástupce na muzejní sjezdy. Bylo to ke škodě věci, neboť zejména ve 30. letech je patrné, že muzeum ve své činnosti začíná zaostávat za celostátním vývojem.

Za jediné, co muzeum vykonávalo v oblasti kulturně výchovné, můžeme považovat spolupráci muzea při organizování výstav celostátního charakteru, především formou zápůjček předmětů z vlastního sbírkového fondu. Pro výstavu, věnovanou tisíciletému výročí mučednické smrti sv. Václava, v r. 1929 zapůjčilo obraz sv. Václava malovaný na skle. Rozsáhlou zápůjčkou, zejména cechovních předmětů, se muzeum podílelo na výstavě podomáckého a lidového průmyslu v Brně v srpnu 1924.

PODMÍNKY K ČINNOSTI MUZEA ZA TZV. PROTEKTORÁTU

Jestliže v 30. letech můžeme sledovat jistou stagnaci v činnosti muzea, potom již zlepšení stavu za situace, jakou nastolil Mnichov a 15. březen 1939, jsme nemohli očekávat.

Jihlavské muzeum opět začalo po okupaci plnit úlohu ryze německého ústavu, svědčí o tom i změna oficiálního názvu na „Deutsches städtisches Museum“ a stalo se jedním z prostředků germanizace jihlavského regionu. Jako všechny městské i protektorátní úřady a instituce přešly po 15. březnu 1939 do německých rukou, tak i muzeum, jehož kustodem, později ředitelem, byl rozhodnutím vládního komisaře a městského starosty Leo Engelmanna v říjnu 1939 jmenován Hans Canon. Kuratorium městského muzea, jehož posledním předsedou byl archivář prof. Petrides, bylo tímto rozhodnutím zrušeno.

Hans Canon, tak jako v r. 1928, přebírá muzeum v neutěšených poměrech. Je třeba si uvědomit, že válečné podmínky nedávaly možnost věnovat se a uskutečňovat systematickou práci. Běžná každodenní činnost, jako práce se sbírkami, sbírkotvorná činnost, však v muzeích pokračovala. Třebaže nárůst přírůstků, stále však různorodých, oproti předchozímu období výrazně poklesl, nadále pokračoval. Např. v r. 1940 činil nárůst sbírek ze společenskovedné oblasti 70 inventárních čísel o 337 předmětech.¹ V roce 1943 to bylo již jenom 45 inventárních čísel.²

Chvályhodné bylo, že neustala činnost muzea v oblasti evidence sbírek. Hans Canon totiž navázal na své předchozí katalogizační úsilí a připravoval další katalog, tentokrát pro skupinu keramiky a porcelánu. Katalog vyhotovený v r. 1941 obsahoval 918 inventárních čísel. Na jeho základě autor dělí sbírky na 4 základní skupiny:

1. Raná a středověká keramika
2. Fajáns a příbuzná keramika
3. Kamenina
4. Porcelán

Součástí katalogu je příloha s fotografiemi sbírkových předmětů, které jsou nejtypičtějšími zástupci jednotlivých skupin.

Jistým přínosem pro urychlení a zkvalitnění evidence sbírek byla činnost tzv. muzejního pomocníka, pro muzeum vyčleněného v r. 1939. Byl jím usilovný sběratel a majitel vlastního soukromého muzea Alois Novotný.

Zvýšené pracovní úsilí muzejních pracovníků si vyžádalo plnění pokynů k ukrývání sbírek na ochranu před bombardováním. V srpnu 1943 byly nejcennější sbírkové předměty, celkem 18 kusů, přemístěny na farní úřad v Rančířově.³ O rok později byla převážná část uměleckých sbírek ukryta v brtnickém zámku.⁴

Výstavní činnost muzea se omezila pouze na přípravu jediné, a to výstavy starých hodin v r. 1943.

I tak ne příliš výrazná činnost městského muzea, omezovaná především evakuacemi předmětů do bezpečí, byla téměř zastavena v důsledku příkazu ministerstva školství 22. 8. 1944, na jehož základě musela všechna vlastivědná a menší městská muzea zastavit svou činnost.⁵ Jihlavského muzea se toto na-

řízení týkalo s platností od 26. 8. 1944. Zdejší muzeum toto nařízení pochopilo v tom smyslu, že je třeba bez ohledu na dočasné uzavření muzejních sbírek veřejnosti pokračovat v péči o sbírky včetně jejich evidencí.

Tento postup pracovníků jihlavského muzea byl jedním z důsledků, že po osvobození naší republiky Sovětskou armádou se muzeum nacházelo ve stavu odpovídajícím podmínkám předchozího vývoje.

ZÁVĚR

Vznik a ustavení regionálních muzeí byl velkým přínosem pro rozvoj kulturního života v jednotlivých regionech. Muzea posílila prestiž představitelů českého národa, drženého v útisku rakousko-uherské vlády. Díky činnosti muzeí, v mnohém sice nedokonalé, se podařilo budoucím generacím zachovat obraz vývoje toho kterého regionu a výrazné muzejní hodnoty.

Hodnotíme-li činnost jihlavského muzea, musíme mít na zřeteli, že bylo institucí německou, hájící a dokumentující převážně pozici německé buržoazie a německého obyvatelstva tzv. jazykového ostrůvku vůbec. To mělo za následek jednostrannost dokumentovaného vývoje a života národnostně smíšeného jihlavského regionu.

Nelze mu však upřít některé klady v přínosu jeho činnosti. Především se muzeu podařilo shromáždit cenný, co do počtu rozsáhlý sbírkový fond. Díky působení zdejšího muzea se nám dochovaly cenné soubory cínu, porcelánu, doklady činnosti jihlavských cechů, především soukenického, a bohatý fond umění výtvarného.

Musíme si také uvědomit, že působení muzea probíhalo ne vždy za příhodných podmínek. Po celé období od svého vzniku zápasilo muzeum s nedostatkem vhodných prostor a finančních prostředků. Z toho vyplývalo zcela nedostatečné personální obsazení. Vždyť úkoly, které jsou předmětem činnosti celého pracovního kolektivu, se kumulovaly do rukou jedné, či dvou osob. Proto některé z oblastí působení muzea zůstaly stranou, jako především přednášková a výstavní činnost, a to nemluvíme již o uskutečňování vědeckovýzkumné činnosti.

Nedostatek finančních prostředků i prostor byly také příčinou naprostého amatérismu a z toho vyplývající nízké estetické úrovně předkládaných expozic.

Přes všechny nedostatky a problémy tato muzea vytvořila základ, na němž bylo možno začít budovat poválečné československé muzejnictví.

P O Z N Á M K Y

Kapitola 1

- ¹ F. Hoffmann, *Z počátků průmyslu a dělnického hnutí na Jihlavsku*, H. Brod 1955, s. 46.
- ² L. Fritz, MUDr., nar. 8. 11. 1803 na Pouštích mezi Stonařovem a Třeští. Zemřel 2. 8. 1895.
- ³ První roční zpráva o činnosti muzejního spolku v Jihlavě, zapsal F. Piger, 16. 1. 1894. zapisovatel F. Piger.
- ⁴ F. Hoffmann, *Z počátků*, s. 46; J. Pátek, *Vlastivěda moravská. Jihlavský okres*, Brno 1901, uvádí celkový počet obyvatel Jihlavy v r. 1890 na 23 743.

Kapitola 2

- ¹ Viz J. Š p é t, *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*, Praha 1979, s. 63.
- ² Stanovy muzejního spolku v Jihlavě § 1.
- ³ Tamtéž, § 2.
- ⁴ Tamtéž, § 10.

Kapitola 3

- ¹ H. C a n o n, *Bericht über die Bilder im Museum*, Igel-Land [Mitteilungen für Volkskunde in der Iglauer Sprachinsel], Bd. 1, Iglau 1930, s. 221—236.
- ² Tamtéž.
- ³ První roční zpráva o činnosti muzejního spolku v Jihlavě, zapsal F. Piger, 16. 1. 1894.
- ⁴ Tamtéž.
- ⁵ III. roční zpráva o činnosti muzejního spolku v Jihlavě za r. 1895, bod 2.
- ⁶ Tamtéž, doslov.
- ⁷ Jahresbericht des Iglauer Museums-Vereines über das 14. Vereinesjahr 1906, část II.
- ⁸ Viz B. S l a v í k, *Vývoj budování přírodovědeckých sbírek a přírodovědeckého oddělení Muzea Vysočiny v Jihlavě*, VSV, oddíl přír. věd. VI (1970), s. 158—162.
- ⁹ B. S l a v í k, *Dalbergova ornitologická sbírka a její historie*, VSV, oddíl přír. věd V (1961), s. 195—198.
- ¹⁰ III. roční zpráva činnosti muzejního spolku v Jihlavě za r. 1895, doslov.

Kapitola 4

- ¹ Viz J. Š p é t, *Muzea*, s. 68.
- ² Tamtéž, s. 77.
- ³ Jahresbericht des Iglauer Museums-Vereines über das 12. Vereinesjahr 1904, bod 4.
- ⁴ Jahresbericht des Iglauer Museums-Vereines über das 13. Vereinesjahr 1905, bod 6.
- ⁵ Viz plakát k výstavě.
- ⁶ Musíme však brát v úvahu, že muzeum bylo otevřeno sezónně, tedy od května do října, a to jen o svátcích a nedělích.

Kapitola 5

- ¹ Viz J. Š p é t, *Muzea*, s. 126.
- ² Nařízení vládního komisaře v Jihlavě, 13. 5. 1924, č. II/1562/1924.
- ³ Kniha protokolů kuratoria městského muzea v Jihlavě, zápis z ustavující schůze 20. 5. 1924.
- ⁴ Kniha protokolů správního výboru muzejního spolku, zápis ze schůze 6. 5. 1920.
- ⁵ Opis zamítnutí odvolání výboru muzejního spolku v Jihlavě zemskou správou politikou, 23. 8. 1924, čj. 80215/III.
- ⁶ Protokol z výroční schůze výboru muzejního spolku 20. 1. 1929.
- ⁷ Žádost Městského muzea v Jihlavě Svazu československých muzeí v Praze o přijetí za člena, čj. 1, 16. 6. 1924.
- ⁸ Rozhodnutí ministerstva školství a národní osvěty o udělení subvence kuratoriu měst. muzea v Jihlavě, Praha 10. 11. 1924, čj. 134557-V-24.
- ⁹ J. Š p é t, *Muzea*, s. 142.

Kapitola 6

- ¹ Revizní zpráva ministerstva školství a národní osvěty 30. 10. 1927, čj. 397, autor zprávy J. F. S v o b o d a, člen muzejní rady svazu.
- ² H. C a n o n, *Bericht*, Folge 57, s. 221—224.
- ³ Zpráva ministerstva školství a národní osvěty kuratoriu měst. muzea, Praha 6. 12. 1930, čj. 152032/30-V.
- ⁴ Protokol o jednání kuratoria 16. 2. 1934.

5 Protokol o jednání kuratoria 14. 2. 1936.

6 Přípis muzejní rady Svazu čs. muzeí měst. radě v Jihlavě 30. 10. 1927, č. 413.

Kapitola 7

1 Viz Jahresbericht des Deutschen Stadtmuseums für Jahr 1940.

2 J. G., *Vom Iglauer Stadtmuseum, ein Rückblick auf das Jahr 1943*, Mährische Grenzbote, 21. 1. 1944.

3 Uebernahmsprotokol betreffs der Bergung von Musealgegenständen Ranzern 14. 8. 1943.

4 Viz Jahresbericht des Deutschen Stadtmuseums in Iglau, 1944.

5 Příkaz ministerstva školství měst. muzeu v Jihlavě čj. 70030/44-V-3, Praha 22. 8. 1944.

P R A M E N Y

1. Ústřední muzeologický kabinet

Fond: Svaz československých muzeí

2. Archiv Muzea Vysočiny v Jihlavě

— Kniha protokolů kuratoria městského muzea

— Kniha protokolů výboru muzejního spolku v Jihlavě

— Korrespondenz des Museumsvereines in Iglau

— Gründer und Mitgliederbeiträge des Museumsvereines 1893

— Satzungen und Akten des Museumsvereines aus dem Gründungsjahre 1892

— Protokolle und Zuschriften an den Iglauer Museumsverein

— Rechnungen für Jahre 1900—1918

— Jahresberichte des Iglauer Museumsvereines über die Jahre 1893, 1894, 1895, 1902—1914

— Jahresberichte des Deutschen städtischen Museums für das Jahre 1940, 1941, 1943, 1945

3. Okresní archiv Jihlava

Die Gemeinde Verwaltung der Stadt Iglau in den Jahren 1900—1904, Iglau 1906, das Museum, s. 154—155

Die Gemeinde Verwaltung der Stadt Iglau in den Jahren 1905—1909, das Museum, s. 191—192

R U K O P I S Y

1. Canon, Hans, *Katalog über die Gegenstände der Bildenden Künste des städt. Museums in Iglau*, 1933

2. Katalog der Waffensammlung des städt. Museums in Iglau mit 68 Federzeichnungen d. Verfassers im Text und auf 6 Tafeln, 1934

3. Katalog der Zinnsammlung des städtischen Museums in Iglau, 1935

4. Katalog der Keramiken und Porzellane des Stadtmuseums in Iglau mit zahlreichen Photographien auf 30 Tafeln und Markenzeichnungen auf 2 Tafeln, 1941

L I T E R A T U R A

Canon, Hans, *Bericht über die im Städtischen Museum in Iglau vorhandenen Bilder*, Igel-Land, Bd. 1, Iglau 1930, s. 189—192, 199—200, 205—207, 209—210, 221—236.

Týž, *Katalog der Dalberg'schen Vogelsammlung*, Iglau 1923.

Týž, *Mitteilungen des Stadtmuseums*, Igel-Land, Bd. 4, 23. 2. 1941.

- Týž, *Museumsneuwerbungen vom 1. Jänner bis 20. Feber 1934*, Mährischer Grenzbote 1934, č. 223, s. 3.
- Týž, *Neuwerbungen des Museums im Jahre 1932*, Mährischer Grenzbote 1933, č. 4, s. 4—5.
- Týž, *Neuwerbungen des Städtischen Museums (vom 20. Feber 1934 bis 20. Feber 1935)* Mährischer Grenzbote 1935, č. 23, s. 4.
- Týž, *Přirůstky jihlavského městského muzea*, Jihlavské listy, roč. 38, 1935, č. 7, s. 3.
- Týž, *Die Waffensammlung des Stadtmuseums*, Mitteilungen des Stadtmuseums in Iglau, Folge 2, 1941, s. 8.
- Devadesátiletá tradice — Muzeum Vysočiny v Jihlavě, Jiskra č. 49, 1985, s. 2.
- G ö t h, Ignaz, *Ein Ehrenzweig für Johannes Haupt*, Der Heimatspiegel, Jahrbuch der Iglauer Sprachinsel, Jg. 1, Iglau 1929, s. 168.
- J. G. [G ö t h, Ignaz], *Johannes Haupt*, Mährischer Grenzbote, 1928, č. 96, s. 4.
- H o f f m a n n, Fr., *Historický kalendář města Jihlavy*, Jihlava 1957, s. 51.
- K y p r, O., *Z bojů o českou Jihlavu*, Jihlavské listy, 1923, č. 43, s. 5—6.
- P á t e k, J. A., *Jihlavský okres*, Vlastivěda moravská, Brno 1901, s. 248.
- P i g e r, Franz, *Zur Geschichte des Iglauer Museums*, Der Heimatspiegel, Jg. 1, 1929, s. 126—130.
- S l a v í k, Bedřich, *Dalbergova ornitologická sbírka a její historie*, Vlastivědný sborník Vysočiny, oddíl věd přírodních, sv. V, 1961, s. 195—198.
- Týž, *Vývoj budování přírodovědeckých sbírek a přírodovědeckého oddělení*, Vlastivědný sborník Vysočiny, oddíl věd přírodních, sv. VI, 1970, s. 158—162.
- J. S. [S m e t a n a, Josef], *Ke sbírkám městského muzea v Jihlavě*, Kladivo a srp, roč. 1, s. 3.
- S m e t a n a, Josef, *Městské muzeum v Jihlavě*, Kladivo a srp, roč. 1, 1945, č. 22, s. 3.
- S š., *Městské muzeum Jihlava*, Věstník československého zemědělského muzea, roč. 11, 1938, s. 96.
- S t r o b l, Karel, *Vom Iglauer Museum, die Münzen und Medaillensammlung*, Mährischer Grenzbote, 1897, č. 55, s. 6, č. 57, s. 4, 5.
- Š p é t, Jiří, *Ke vzniku a programu našich nejstarších regionálních muzeí*, Muzejní a vlastivědná práce, 1972, roč. X, č. 1, s. 18—23.
- Týž, *Muzea ve vývoji společnosti a národní kultury*, Praha 1979, s. 277.
- Týž, *Výstavní ruch let devadesátých a jeho význam pro rozvoj regionálního muzejnictví*, Muzejní a vlastivědná práce, č. 1, roč. 9, 1971, s. 13—22.

Handwritten signature

27 Gustav Patzsch

~~33~~ ~~Pianissimo agitato~~

43 ^{H.} Gustav Strömberg - Grafmanen
Suppl. a. d. Lenningsbergska Boken

Reinard F. Lachmann, Jr.

42 last prof Angel Baisembay.

Prof. H. Jones

May 5 Charles Henry

Alfred

10-11-68

30

Yours Truly,
Gordon Goyne

Edmund Burke

L. J. Garrison

45 PHILIPPO

L. & L.

10/10/1964

Amintor

For Carre-Lang

24. *Py. ...*

37
1

28 Recovery Wishness

100

30

38

Carl Linnaeus

94. L. B. 2. 2.

Aug 1891 - 1892
Aug 1892 - 1893

35. *Salix humilis* (Rugel.)

Charles J. Smith

176

JK Owens

1. ~~James~~ ^{Robert} ~~Ed~~

26

L. Frank

27

[Handwritten signature]

—

Yellowish Green

1924

2. *Chamaecyparis*

J. J. Olanoff

.....

Satzungen

Des Museums-Vereines

in Jglau.

Regie, Zweck und Mittel des Vereines.

§. 1.

Der Museums-Verein in Jglau hat den Zweck, gemeinschaftlich mit der Stadtvertretung in Jglau nach den im Anhange festgestellten Grundsätzen ein städtisches Museum hier selbst zu gründen und zu erhalten.

Der Sitz des Vereines ist Jglau.

§. 2.

Die Mittel hiezu bestehen in der Zuwendung eines jährlichen Betrages für das städtische Museum, in Sammlung von freiwilligen Spenden- und Schenkungen für dasselbe, in Veranstaltung von öffentlichen Vorträgen, Ausstellungen innerhalb oder außerhalb desselben und überhaupt in Förderung des städtischen Museums in jeder Art durch Wort und Schrift, durch Rath und That.

Mitglieder, deren Rechte und Pflichten.

§. 3.

Der Verein besteht:

- a. aus Ehrenmitgliedern,
- b. aus Gründern,
- c. aus wirklichen Mitgliedern.

Zu Ehrenmitgliedern kann der Verein jene Personen ernennen, sich besondere Verdienste um den Verein oder um das städtische Museum selbst erworben haben; dieselben sind zu keiner Leistung ver-

č. 129

LEGITIMACE.

1924/5

P. T. M ě s t s k é m u s e u m

v J i h l a v ě

jest členem

SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH MUSEÍ.

Příspěvek 100. Kč, slovy Jedno sto korun č.

na rok 1924/5 splacen byl dne 17. října 1935.

J. K. M. A.
jednatel.

Fr. Leic. S. K. M. A.
předseda.

S. K. M. A.
pokladník.

6. 413
Tit.

M Ě S T S K Ě H A D Ě

V J I H L A V Ě .

Ze zprávy o revizi tamního městského mu-
zea, která byla vykonána 25. července t.r., seznala Musej-
ní rada, že obec nepedčuje dostatečně o sbírky, které ved-
le svého velkého památkového významu reprezentují i znač-
ný obecní majetek a již z toho důvodu měly by býti účastny
větší pozornosti městské rady. Dovelujeme si proto upozor-
niti alespoň na nejzávažnější nedostatky.

Museum javí se jako velká a účty hodná
životní dílo nynějšího kustoda sbírek, který v něm oře-
vdomě shromáždil množství památek z města a okolí. Bude
proto v prvé řadě třeba tuto ochrannou práci dokonati
tím, že se pořídí řádný inventář sbírek, jehož opis měl
by se uložit na radnici, a sebrané předměty se včas účel-
ně konservují, neboť mnohé podléhají již zkáze. Doporučo-
valo by se tudíž, aby kustodu byla přidělena nějaká síla
pisarská, která by zvláště i jeho poznatky o jednotlivých
předmětech a jejich historii zaznamenala a při sepisování
inventáře byla mu nápomocna. Inventář měl by se založit
zvláštní pro předměty archivní, které by se mohly ostat-
ně připojit k městskému archivu, jiné pro knihy a jiné
pro vlastní předměty musejní. Vhodné tiskopisy k tomu jsou
u nás k dostání.

Stejně by potřeboval kustod k ruce labo-
ranta, který by za jeho vedení úpravu a konservování před-
mětů obstarával a snad některý ze zřísených městských dal
by se pro tuto obázanou práci vyskoliti.

Abyste ovšem museum mohlo konati svůj úkol,
bude třeba nově zorganizovati pracovní sbor a sbírky účel-
ně rozříditi, instalovati a etiketovati. K tomu bude nut-
ně potřeba četnějších vhodných místností a vitrin, neboť
dosavadní místnosti i vitriny jsou přeplněny a mnoho cen-
ných předmětů, na př. Dalbergova sbírka přírodnin, nachá-
zí se v nedostatečném skledišti. Podle náhledu místních
znalců bylo by to snad ihned možno vyměnou místností s hu-
deb. a rodin. školou. Při přidělování místností bude třeba
pamatovati také na pracovní a hlavně na laborator, kde
by se daly předměty upravovati a konservovati a na deposi-
terium, kde by se mohly bezpečně ukládati předměty před
vystavením a pak takové, které trvalým vystavením značně
trpí a měly by se vystavovati tudíž jen občas, příležitostně.

Dosavadní museum je převážně účelnou sbír-
kou krajevých dokladů a tento ráz měl by se i nadále za-
chovati. Nedoporučovali bychom proto, aby se na př. zaku-
povaly originály pro obrazárnu, zvláště nemají-li kraje-
ho významu; zato doporučovalo by se soustavné doplňování
a ucelování jednotlivých krajevých kolekcí.